ORÍGENS Y FONTS

DE LA NACIÓ CATALANA

LO PÒBLE

LOS CHETHAS

En la part del Asia menor, allí hont avuy corresponen la Palestina y la Siria, ó en termes més generals, tota aquella part del Asia ratllana al Egipte y lo Mediterrani, y tancada per lo Taurus y las planas de la Mesopotamia, li deyan los Egipcis lo país de *Khar* (1)

en lo que habitavan las rassas dels *Khar-u* y dels *Kati-u*.

Los Khar-u, habitavan en la part del Taurus, en Armenia, aixó es, en la part més oriental de la comarca qu'

(1) En E. de Rougé en los seus estudis sobre los *Textos geografichs del Temple d' Edfou*, llegeix los geroglifichs del nom dels Khar-u, *Xaru:* l' importancia d' aquesta lectura se veurá mes endevant. *Revue archeologique-nouvelle série, T. XI, p. 132.*

hem senyalat, correntse cap lo vall del Oront, hont comensavan los Kati-u, confederacions de pobles que portavan al cap los Cheth-u qu' estavan aposentats en la vall del dit riu y 's corrian per la Palestina.—Dels altres pobles de la Confederació lo més célebre era 'l poble *Kefat*

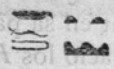

que vivia en la costa. *(Los Fenicis de Sidó.)*

Avuy es impossible negar lo parentiu de la rassa de *Khar* del N. ab los *Koush* de las bocas del Eufrates y de las riberas del *mar Erytreo* ó golf pérsich; y menys encara 'l que tenian ab la més antiga població de la Media *(Persia)*. Los Khar-u eran donchs pobles de llengua turanesa ó d' aglutinació. La seva llengua era la llengua d' Acad. (1)

Los Kati-u, venian també de las riberas del Erytreo, y eran, per consegüent, germans d'orígen dels Khar-u; havent pujat al N., segons uns, per causa de guerra entre los dos pobles, quan los Kouschitas informaren lo primer imperi babilónich que acabá ab Nemrood: altres donan per causa uns forts terremotos que omplintlos d' espant los portaren á emigrar cap al Nort.

(1) «... no 's possible negar lo parentiu dels Caldeos del baix Eufrates ab los an«tichs pobles d' una part de l' Armenia,» diu En Lenormant citant en apoyo un gran número dels primers orientalistas d' Europa, entre ells Lassen, Geseni, Ewald, Hitzig, Renan, etc., y despres de haber enumerat los noms diferents que han portat «los Kurdos diu «aquest ultim nom es el de la provincia d' Acad en la parafrasis «aramea de la Biblia y del mont Arat dels Siris, *Assemani Bibliotek. orient. t. II, «pl. 113, t. III, 2.ª part., pl. 734)*. Los habitants d' aquestas mateixas parts de l' «Armenia que han guardat fins los nostres dias lo nom de Kurdos, han sigut ariani«sats fa molts sigles, per capas d' immigracions succesivas, y sembla que ja ho eran «quant Xenofont; mes anteriorment y fins los temps de las últimas campanyas dels «reys Asiris, los monuments cuneiformes nos ensenyan lo seu pais esclusivament «ocupat per tribus turanesas, estretament emparentadas ab la mes antiga població «de la Media y per consecuencia ab los turanesos de la Caldea.» (Vejinse las mevas *Cartas Asiriologiças*, 1.ª serie, t. 1,º, pl. 19 y següents).

Lettres assyriologiques, Seconde serie,—Etudes accadiennes, par François Lenormant,—To I, pl. 72,

Los Kati-u eran de rassa Cananea, y la seva llengua era de flexió, y tal volta parlarian un dialecte hebraich. (1)

Fortas ab civilisació una y altra rassa, metalurgistas, comercials y guerreras per excelencia, s' aixecaren á grans destinos, tant que 'ls Khar-u per dos voltas dominaren en l' Eufrates. Mes un jorn, retxassats, y de nou constrenyits dins las sèvas montanyas se llansaren sobre l' Egipte, establintse sólidament en sa part baixa, y fins fen que obehissen la sèva dominació los *Haks* de la part alta.

Aquesta famosa invasió es la dels pobles *Pastors* ó *Hycsos*, colocada avuy com terme mitj vint y dos sigles avants de C. ó sia quan la XII dinastía.

Los dits Hycsos ó Pastors son los Cheth-u (2) dels monuments egipcis, dels que podém assegurar que tenian fundada la sèva hegemonia d' una manera incontestable quan Thouthmes, després d' haver sigut expelits del Egipte, avansa per dominarlos, fins la seva propia patria.

L' expulsió dels Chethas nos posa fins lo sigle XVIII a. de C.

(1) «...no sols Isaias 19-18-diu que l' Ebreu es la llengua de Canaan: (escribia VIII sigles a. d. C.) sino que avuy per avuy Dom Calvet, Munsk, Renan y Lenormant, dihuen lo mateix.»

L' ancien Orient, par Leon Carré, T. III, pl. 117 á 126.

(2) «Totas las semblansas concordan en efecte, en probar que l' element principal «de la místeriosa població dels Pastors ó Hycsos, que dominá durant 511 anys al «menys en una part del Egipte, havia d' esser de rassa Cananea y composta de Che«thas adoradors del deu Set ó Soutekh, de qui establíren los reys Pastors lo seu cult «en Avaris, la seva capital.»

Essai sur la propagation de l' alphabet phenicien dans l' ancien monde, par François Lenormant.—T. I.—Deuxième edition, pl. 101.

Segons totas las apariencias, aqueixos Pastors designats en las inscripcions egip«ciacas baix lo nom de Khetas... son los Khétim de la Biblia que formaban la primiti«va població de Canaan. M. de Rougé en la seva interesant memoria sobre l' inscrip«ció d' Ames ha fet veure que la major part del noms dels jefes dels Khetas terminaban «en *sar*, circunstancia que anuncia un poble semitich.»

Revue archeologique.—1. série.—T. VIII, pl. 72. Alfred Maury.

«Los antichs autors han comparat sempre á aqueixos Pastors ara ab los Fenicis, «ara ab los Arabes, mes unanimament los designan com Semitas.—*Brugsch—Histoire de l' Egypte, pl. 77.*

En los nostres dias lo P. Tarquini de la C. de J. ha sostingut la comparació entre 'ls Hycsos y 'ls Fenicis.—Vegis· *De l' origine des Pheniciens et de leur identité avec les Pasteurs qui envahirent l' Egipte.—Annales de la philosophie chrétienne etc.* Novembre de 1869.

Durá donchs la sèva estada en lo baix Nil, segons los cronologistas egiptólechs, 511 anys.

¿Una volta establerts en lo baix Egipte los pobles de Khar, qué feren? La séva historia com poble del baix Egipte no tè per nosaltres un interés de primer ordre, mes, ¿es lógich suposar qu' un poble guerrer, mercantil e industrial, soberá absolut del Mediterrani que crusavan sens rivals los rems dels Kefat, y á més del pas Occidental de l' Africa y Europa, s' estigués quiet prop lo Nil, sens pensar tan sols en estendre las sèvas conquistas, ó en establir novas factorías pel foment del seu comers, y de l' industria patria?

Estém acostumats á la idea de la inmovilitat semítica, á pesar de contradirho tantas vegadas la historia, mes es impossible creure ni imaginar que un poble que sens rival dominava en lo Mediterrani, quedés quiet é inmóvil, sens que tan sols l' instint de curiositat innat en l' home lo portés á coneixer las regions del N. d' Africa y del Occident d' Europa, desconegudas per ell, y tal volta en lo seu temps desconegudas per lo mon antich, puig que avants de l' arribada dels Khar en Egipte los pobles del N. d' Africa y d' Europa eran englobats pels Egipcis dins lo nom dels *Tamah-u*, y aixis deya d' ells lo deu Harema Khu *(lo bon principi)* com se pot veure en los texts d' Edfou: «Lo meu ull indaga qui sou vosaltres que «porteu lo nom de Tamahou; Sekhet está per ells.» (1) Ara bè, diu En de Rougé «quan los pastors apareixen en Egipte, es quan apareix lo deu del poble Cheth *Baal-Southet*» (2) de modo que 'ls Egipcis no coneixen los pobles del N. d' Africa y d' Europa, sino quan ja son semitisats pels Khar-u, com ho demostra lo preciós dato de la sèva unitat religiosa.

(1) *Études sur l'antiquité historique d' après les sources egyptiennes etc. par F. Chabas*, pl. 93.

(2) *Comptes rendus des seances de l' Academie des inscriptions.-Première série-* T. V, pl. 203.

Y aixó 's veu més clar, quan un se trova, després de l' expulsió dels Cheth-u, en front dels pobles del N. d' Africa y Europa, forts ja en civilisació, ab grans esquadras, y ab situació de prestar auxilis materials als mateixos egipcis, y de portar la guerra á las sèvas costas; civilisació que seria miraculosa ó incomprensible, si no tinguessim rahons y motius bastants per atribuhirla á los conquistadors del baix Egipte.

Exigeix donchs la lógica, y los fets históríchs comproban la deducció, que 's fassi dar als Khar-u la *volta del Mediterrani* protegits per las naus dels Kefat. Y fentho aixís se compren que lo gran Thouthmes III, portés las sèvas conquistas per tots los paissos ahont dominaren los Cheth-u, aixó es, que no sols reduhís á sa obediencia á los pobles de Khar assiátichs, sino fins los Africans y Europeos, designats ja ab lo nom de Tahen-u, ja ab lo més general de «los que habitavan en las extremitats de «la terra y en la *volta del gran circuit*—Mediterrani—que «s' estenia fins las montanyas misteriosas,

«designació geroglífica de las columnas d' Hércules.» (1)

(1) *Études sur l' antiquité historique d' après les sources égyptiennes etc. par F Chabas.* pl. 182.

L' idea de que 'ls Hycsos havian vingut á Espanya l' afirma resoltament En Hernandez:—«Es indudable que en una época remotísima los Hycsos ó tribus nómadas que vi«v an errantes en la Arabia, en la Siria y Palestina invadieron el Egipto por el istmo «de Suez»... «Los Hycsos espelidos del Egipto en todas direcciones, unos probable«mente volvieron al antiguo país de su residencia (Fenicia), otros rodeando por la Li«bia fueron á ocupar la Grecia é Italia uniéndose con los pelasgos, pueblos tal vez de «igual estirpe, y por fin otros siguiendo las costas occidentales del Africa, se introdu«jeron en la península Ibérica por el estrecho de Gibraltar...

Resúmen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona etc. pl. 19 y 20.

Y anys després insisteix encara de nou en l' assunto, puig diu: «Raoul-Rochette «dice que los fenicios arrojados de Egipto por Sesostris, fueron los que difundieron «la civilizacion por los puntos meridionales y occidentales. Tenemos á la vista una «carta que nos dirigió Mr. Ross, profesor consejero de la Universidad de Halle en Ale«mania con fecha 21 de Marzo de 1854, en la que afirma que las costas del Mediterrá-

Los Khar-u arribarian á las montanyas misteriosas donant la volta per la Lybia uns, y embarcats los altres en las naus dels Kefat, puig aquest fet surt naturalment de la posició que ocuparen durant quatre sigles los Khar-u en la costa d' Africa.

Mes ¿ne tením una proba certa?

Lo primer poble europeo anomenat ab nom particular ó propi, que fins avuy han trobat los egiptólechs, es lo poble que tots ells de comú acort atribuheixen á l' illa de Cerdenya, poble qu' escribian los egipcis de la següent manera:

y la sèva exacte transcripció ha preocupat d' una manera molt seria al gran egiptólech Viscomte E. de Rougé, quí es d' opinió que la *S* inicial tè un só susceptible de representarse per la Schin hebraica, de modo que fentho com ell indica la transcripció 'ns ve á donar lo següent nom:

«neo fueron pobladas por emigraciones fenicias (Iksos-Pelasgos) con las artes egip-«cias-asiro-babilónicas.» *Muros ciclópeos de Tarragona.-Memorias de la Academia de Buenas letras de Barcelona.* T. II, part. II, pl. 424.

En A. Delgado senta la sèva vinguda en hipótessis; aixís diu:

«Posible es, y por *conjetura puede creerse*, que una raza procedente tambien del «Asia, *acaso* los llamados Hycsos, que por tanto tiempo residieron en Egypto, arro-«jados de este pais, pasaron á Lybia, y desde aquí corriendo la orilla septentrional «del Africa, llegaron al Estrecho, lo atravesaron y poblaron el territorio antiguo. «Tambien es posible que de estas gentes saliese aquel Hércules, que, corriendo des-«pues por las costas orientales de España, atravesó los Pirineos y despues los Alpes, «hasta llegar á Italia.» *Obra cit.* Tomo I, pl. 82 y 83.

«Nuestra hipótesis de que estas gentes—la gent d' Asido que 's deyan segons ell *Tsuria*, identificats per Strabo ab los Turdetans; recordís lo que dirém sobre 'l cambi de Khar-u en *Suria (Siria)*,—«habian pasado por Egipto, parece que adquiere mayor «probabilidad, cuando vemos en sus monedas figuras simbólicas de la astrología del Nilo.»

Obra y lloch citats, pl. 37.

Lo que deixém copiat es quant s' havia escrit avants del nostre trevall, sobre la nostra teoría; hem cregut que deviam consignarho, per més que haguessem arribat á la nostra conclusió sens coneixer lo dit per En Delgado y En Hernandez, á fi de que cap malévol no 'ns acusés d' havernos servit de las ideas dels altres, deixantlos á recó.

Charo-tans ó *Charo-tanas* pronunciant la *Ch* com en la paraula francesa *Chapeau*. (1)

Dels Charo-thans suavisada la pronunciació 'n sortiren los *Shar-dans*, d' ahont los *Sardans*, *Sardos*, *Sordes* ó *Chordes* habitants en l' antich de l' illa de Cerdenya.

Mes no sols trobém los *Shar-dans* en l' illa de Cerdenya, sino qu' en lo més antich temps ocupavan ab lo nom de Sordes, la Catalunya ó gran part d' ella, ó millor, tota la costa Mediterránea desde l' Ebro fins prop de Roma, estenentse cap l' interior y aixís en lo temps d' Avien, ó millor, en lo temps de las memorias de que 's serví Avien per escriure la seva *Ora marítima*, posa als Sordes en las faldas del Pirineu anant del mar fins dins l' interior, cap dalt de Lleyda ó del Aragó.

Deixant l' estudi dels nostres Sardans per més endevant

(1) Empero Rougé no escriu *Tsarotans* ó *Tsarodons* sino *S'arsina, S' ardaina.—Memoire sur les attaques dirigés contre l' Egipte par les peuples de la Mediterranée vers le quatorzième siecle avant notre ère*, par le Viscomte E. de Rougé.—Revue archeologique.—Nouvelle serie, seizième volume, pl. 37.

Chabas escriu *Shairotanas* y *Shardanas.—Etudes sur l' antiquitè historique etc.*, pl. 298.

Com se veu, la qüestió no es ben resolta per lo que fa á la lletra inicial, si be tots buscan lo mateix sonido. Reparis com los mestres en aquesta classe d' estudis cambian sens reparo la *t* per *d*, puig més endevant tindrém de ferho nosaltres.

¿Empero, per quína rahó, se dirá, nosaltres no escribim la paraula Shardans com los egiptólechs?—L' explicació es molt sencilla, y fins nos fa estrany, que homes de tanta ciencia com Brugsch, Lenormant, Rougé, Chabas, etcétera, no l' hagin dada avants.

Es molt cert que de tots los egiptólechs sols Chabas ha dit que tal vegada de la paraula *Khar* suavisada la pronunciació, podia venir la de *Suria*, mes cap ha vist en los Sardans de l' illa de Cerdenya lo mateix poble *Khar ó S'har*. La rahó la creyém veure nosaltres en lo fet filológich que portá á donar al nom de Khar un accent més dur. Empero ja havém vist que un home tan considerable com Rougé, llegia *Xaru*, per conte de *Kharu*. Si los egiptólechs s' haguessen explicat com nosaltres la dificultat de transcripció, en que s' han trobat, tal vegada escriurian per conta de *Kharu, Xaru, Tsar-u*. Del fet de la discordancia, notis bè, resulta ja un dupte sobre l' inicial. Ara bè: ¿los egipcis, en lo supost de que los *Khar-u* ó *Xaru* se diguessen *Tsar*, com creyém nosaltres, com haurian escrit la lletra inicial, ó la primera articulació, ahont se troba tancada tota la qüestió? ¿Com? De cap manera y vet-a-aqui per que hi ha lloch á discusions. Los Egipcis no podian escriure *Tsar*, per quant la articulació de la *tzade*, no existeix en la seva llengua.—*Journal Asiatique.—Nouvelles considérations sur le Syllabaire cuneiforme, par J. Halévy. — Septieme série. — To. VII, pl.* 231; y com lo nom, sent remitich, comensa ab la *tzade* hebraica no podian dins lo seu sistema fonetich escriure un so que no podian trovar en cap paraula de la seva llengua.—Vet-a-qui lo motiu que 'ns obliga á escriure *Tsar* per conte de *S' ar ó Shar*.

á fi de no perdre lo fil de la nostra demostració, nos toca ara probar l' unitat de rassa dels Charo-thans ó Shar-thans ab lo poble civilisador del Occident d' Europa.

Si es cert, com nosaltres sostenim que los Khar-u donaren la volta per lo Mediterrani, civilisant los aborigenas, l' unitat de poble s' ha de trobar per tots los pobles riberenys del Mediterrani, per tots los pobles del *gran circuit*. Fins ara hem trobat que lo poble de l' illa de Cerdenya era lo poble entre Ebro y Arno. ¿Y era també aqueix poble, germá dels pobles d' Africá? Si que ho era, y aixó ho diu ab tot rigor lo papirus Anastasi, traduhit per E. de Rougé.

Un Faraó en guerra ab los Lybichs prengué un cos de Shar-thans per auxiliars, y d' aquestos diu lo papirus, y vegis com transcriu E. de Rougé lo nom dels Tsar-thans: *Sardoni (quos) reduxisti (in) gladio tuo, captivos duxerunt afines suos.* (1)

Tenim donchs probat d' una manera incontestable que 'ls Lybichs eran *afins*, *parents* dels Tsar-thans, y per tant parents dels Sordes de Cerdenya, dels del golf de Lió, y dels de Catalunya, (2) germandat que aixís se pot referir á una unitat primitiva de rassa, de la rassa ab-origena, com á una unitat de civilisació.

Aclarim aquest punt.

L' unitat de rassa desde la Lybia fins l' Arno (lo riu de Florencia y Pisa) passant per la península Pirenaica y Fransa, l' hem estudiat, probantla fins ahont ho permeten los coneixements etnográfichs, antropólechs y llingüistichs de nostre temps.

(1) *Memoire sur les attaques dirigées contre l' Egipte par les peuples de la Mediterranée vers le quatorzieme siècle avant notre ère, par le Vicomte E. de Rouge.— Revue Archeologique.—Nouvelle série.—Seixième volume. pl.* 97.

(2) Com se pot veure en En Guigniaut los Etruscos tenian una tradició d' una tribu de Lybichs qu' aportaren á Italia manats per un jefe anomenat *Sardus*, fill del Hercules Lybich, tribu que comensá instalarse en l' illa de Cerdenya y de qui tragué lo nom.

Religions de l' antiquité, par En Guigniaut.—T. IV, pl. 248. El mito, la tradició y l' historia comproban la nostra tésis.

Emperó aquesta unitat de rassa no contradiu l' unitat de civilisació, es dir, que lo dit en lo papirus Anastasi també se pot referir á una germandat ó parentiu entre pobles informats per una civilisació uniforme.

Fins ara tenim donats dos datos importantíssims per demostrar l' unitat de civilisació dels pobles del N. d' Africa y del Occident d' Europa, com filla de la civilisació del poble Khar.

Lo que havém dit del deu Sekhet, deu nacional del poble de Khar, y deu al mateix temps dels pobles lybichs y europeos, y si bè avuy no 's pot dir que 'ls espanyols hagin sigut civilisats per los russos per quant uns y altres son cristians, per lo que fa al temps antich es ben sapigut que un mateix deu per dos pobles, representava lo domini d' un ó altre dels dits pobles.

En segon lloch nosaltres veyém un fet notabilíssim en lo nom donat per los Egipcís al Mediterrani, es dir, en lo nom de *circuit*, puig venint representada com sabém tota la colonisació ó civilisació del Mediterrani per lo mito del Hércules fenici, 'ns trobém que lo nom d' Hércules vol dir, *'l que circuheix, el que rodeja, circumvit, negotiandi causi, mercator (Genesi)* d'ahont lo nom dels *Herakledas* del hebreu He*R*a*K*a*L*. Y en aquella idea de *circuit* que 's troba en lo nom del deu civilisador per excelencia, pel deu que sortint del Asia visitá l' Egipte, la Lybia, l' Espanya y l' Italia, junt ab lo nom del mar Mediterrani, hi ha una unitat sustancial innegable y demostrativa d' un gran fet histórích.

Tornem ara en busca del poble de Khar que havém deixat en lo baix Egipte, mes no sens dir lo que Chabas, aixó es, «que del nom de Khar suavisat en *Shar*, ha pogut derivarse lo nom de *Suria*, Siria,» (1) país, com ja havem dit, ocupat per la gran Confederació qu' invadí l' Egipte, y lo que 'ns donaria una Shar-thana assiática, y una Shar-thana mediterránea, donchs estém en lo ferm,

(1) *Etudes sur l' antiquité historique d'après les sources egyptiennes etc. par F. Chabas, pl.* 122; *nota.*

quan busquém en los Shar de Catalunya, los Shar del país de l' Oronte, los Shar conquistadors del baix Nil.

Ara pendrém un altra direcció, puig tenim los Chethas en las bocas del Nil, probém de ferlos passar per la costa d' Africa, y de portarlos á las bocas del Guadalquivir y del Ebro.

¿Los Chethas passaren per l' Africa?

Lo mito d' Hércules fenici, adorat en Cádiz com Hércules egipci, y l' Hércules Heraclea, adorat com la principal divinitat de Tebas, no sols nos demostra l' orígen del mito, sino la marxa del poble que l' informa.

Nosaltres veyém una proba capital del pas dels Chethas per África, no sols en los pobles que apareixen en ella ab lo nom dels pobles assiátichs, com los Pherezeens, sino en la fundació de la célebre Carthago.

Aquí 'ns trobém ab una dificultat de cronología molt gran, mes de la que no som responsables, puig los cronologistas egiptólechs pujan y baixan per centurias los seus cálculs. Empero resulta que desde Möwers ja no hi ha qui posi la fundació de Carthago pels Tyrs, puig com diu lo sabi alemá, aquesta es la segona fundació, la primera la posa en 1240 (1), deduhintla de la fundació de Cádiz. Lo dato de la fundació de Cádiz no té cap valor histórích incontestable, per lo contrari desde 'l moment que se suposan fundadas ditas ciutats pels fenicis de Tyr, quan Tyr apenas si existia, confonentlos ab los Fenicis de Sidó hi ha lloch per posar en dupte l' any que los dits autors fixan per la fundació de Carthago y Cádiz, puig qu' en lo més principal s' equivocan, aixó es, en lo nom del poble fundador.

Donchs nosaltres donant als fundadors de Sidó la fundació de las dos celebradas ciutats, puig que per ells foren fundadas, si eran fenicias, nos trobém en lo período en que la Fenicia era, dihemho aixís, una provincia del país dels Chethas, lo seu poble marítim y comercial.

(1) *Die Phönizer, tomo II, pl.* 352.

Fins aquí l' importancia que nosaltres doném á la fundació de Carthago no 's veu clara, mes ja s' endevinará quan se sápiga que 'l nom semítich-fenici de Carthago es *Kartha-Kadescha* de *Kartha,* vila, y *Kadescha*, nova; es dir, Vila-nova.

Crusém l' estret y arribém ab los Chetha-Kefat ó Chethas-fenicis á l' illa de Cádiz.

Ja veurém que lo nom que porta aqueixa illa, de *Lleó*, no 's pot treurer d' altra part que d' ahont s' ha tret lo nom del golf de dit nom, aixó es, del poble Ligur, un altre poble que nosaltres creyém que vingué ab los Chethas á Espanya.

Mes altres noms sonan com molt antichs ó fins com més antichs, puig Avien diu que l' illa ó part d' ella se deya *Cotinusa.* Cotinusa sona *Khetin*, aixó es, *Khe-tin*, poble de *Kheth* y ja sabém que aqueixa Khetin era un poble assiátich de la Palestina de la gran confederació dels Chethas, si es que no son los mateixos Chethas.

En Sili Italich dona á l' illa ó á part d' ella lo nom d' Erytrea: la rahó d' aqueix nom nos l' ha conservada Plini: *Eryhtia dicta est, quoniam Tyri aborigines eorum, orti ab Erythreo mari ferebantur* (1), y com ja sabém que 'ls Chethas, poble Cananense, sortí del golf Erytreo, y com Sidó la fenicia era la primogénita de Canaá, segons los llibres sagrats, vet-á-qui que corretxint Sidó per Tyr, nos trobém ab lo poble del golf Erytreo en los mars del Ocean Atlántich.

Y la ciutat edificada en l' illa dels *Lygions*, ó dels *Chetin* ó dels oriundos del *Erytreo* ¿cóm se deya? Segons uns, *Gadeira;* segons altres, *Gades.* Lo primer d' aqueixos noms es constantment donat pels autors grechs, lo segon ab no menor insistencia es lo nom donat per los autors llatins. ¿Quín es lo més antich?

Avien nos ho dirá:

Hœc Cotinusa prius fuerat sub nome prisco,

(1) *Plini Hist. natural, Llibre IV-22.*

Tartessumque de hinc Tyrii dixeri coloni.
Barbara quin etiam Gades hanc lingua frecuentat
Pœnus quippe locum Gadir vocat undique ceptum
Aggere prœducto. (1)

Donchs *Gades* es lo nom antich.

¿Y Gades es ibérica? No, puig no hem trobat un sol nom que 'ns pogués esplicar la sèva etimología. ¿Es semítica? Sí, de comú acort de tots los autors antichs y moderns. Empero aquest comú acord lo rompém nosaltres. Primer referím la fundació de Gades als Sidonenses, com fenicia; y segonament portantla als Chethas civilisadors de l' Espanya. (2)

(1) *R. F, Avien. Descriptio orbis terræ v.* 611.

(2) Si Cadis fo fundada pels Chethas, ja está dit que la seva fundació pels de Tyr no 's exacta. De modo que 'ns toca probar, puig axis los historiadors antichs com los moderns, los nacionals com los extrangers dihuen quels Tyrs fundaren á Cadis, que aixó no 's cert, sino que sigles y sigles avants ja habian visitat aquellas costats los fills de la ciutat primogenita de Canaá, unica manera de remontarnos al periodo en que podem posar la vinguda dels Chethas á Espanya.

Res tan facil com probar lo qu' estém dihen.

Strabó conta que los fenicis de Tyr no 's detingueren á Cadis sino fins la seva tercera expedició del altre part de l' estret, puig la primera y segona se retiraren per quan los oraculs no eran favorables al seu establiment en aquell lloch.

Res volem deduhir d' aqueixa tradició que tal vegada fa referencia á la oposició que trovaren los de Tyr en aposentarse en las costas del Sud de la Península.

Lo fet verament important y trascendental está en lo que diu Strabó de la seva primera vinguda, puig consta que arribaren á una illa que 's deya *Onoba*—devant de Huelva,—ahont trovaren un temple dedicat á Hercules. —Vet-a-qui lo fet historich.

Si los fenicis de Tyr trovaren quant per primera vegada passaren l' estret un temple d' Hercules á Onoba, no foren donchs los Tirrens los que primer passaren dit estret.

Si lo temple era dedicat á Hercules, lo deu nacional dels fenicis, de Sidó y de Tyr, los qu' aixecaren lo temple d' Onoba eran fenicis, y fenicis los que donaban adoració á dit deu, y no sent los fenicis de Tyr, ja está dit, que los adoradors del Hercules d' Onoba eran los fenicis de Sidó.

Aixó es incuestionable é incontestable.

Dada la posició escepcional en el mon de Cadiz, ¿es lógich y racional creure que 'ls que anaren á Onoba pasaren per devant de l' illa de Cadiz sens tirarhi l' ancla?

Clar está que no, y si ara 's recorda lo que ja havem dit de que 'l temple d' Hercules de Cadiz, aquell temple tan celebrat pel mon antich, y pel que tenian los reys de Tyr tan gran devoció era dedicat á *Hercules egipci*, veurem clar com la llum del dia, qu' aqueix Hercules egipci seria parent del Hercules d' Onoba, y qu' un y altre fan referencia al poble Chetha-Sidonés, que *rodejant* lo Mediterrani doná origen al mito y al nom de Hercules.

Strabó. Geografia.— Edi. greco-llatina de Didot.—Pars prima, Llib. III cap. V, 5.

Per nosaltres los Chethas, al arribar al fi del mon per ells, y durant molts sigles per l' humanitat europea, assiática y africana, donaren á n' aquellas terras lo nom de la patria, y ¡quí sab si no tingueren una intuició divina al donar á l' illa lo nom del mar pérsich quan se desconeixia la comunicació pel cab de Bona esperansa! Y creyém també molt natural, que allí en lo fi del mon, al edificarhi una ciutat li donguessen lo nom de la ciutat patria, de la capital, costum seguida pels europeos en América.

Y be ¿cóm se deya la capital dels Chethas?

Kades, segons en Brugsch, Buchere, y Rougé (1).

Qodesh y *Kodesh*, segons Chabas (2).

Qadesch, segons Lenormant (3).

Kateshu, *Khodes* ó *Kaditis*, segons Birch (4).

De primera impresió sembla que no hi ha diferencia radical entre una y altra forma, puig que naturalment lo mateix tè llegir *Qades* que *Kades:* mes hi ha una diferencia gran entre *Kades* y *Qodes* ó *Kodesh,* vegis sino lo que resulta: si es Kades, podém llegir en fenici, la *nova*, d' ahont *Kartha-Kades* seria igual á Carthago, ó *Kartha-Kadescha;* y si *Kodesh* lo nom es «la *santa,* la *santificada,*» nom que avuy encara donan los árabes á Jerusalém que 's diu per ells *Qods*.

Sumant las autoritats resulta lo pes del costat de la forma Kades y per aquesta forma optém nosaltres.

Ara bè, si Cádiz en lo antich, en lo més antich, segons Avien, se deya *Gades* ¿quína diferencia hi ha entre Gades y Kades? La de la primera lletra que 'l menys lingüista dels lectors del present trevall, compren que 's poden cambiar sense cap classe de dificultat.

(1) *Brugsch. Histoire d' Egypte.—Buchere. Rev. Archeol. II. Les cheta-u etc.—Rougé id. id. Memoires sur les ataques dirigées par les peuples de la Mediterranee contre l' Egipte, etc.*

(2) *Chabas. Etudes sur l' antiquité historique, etc.*

(3) *Lenormant. Les premières civilisations. Archeologie prehistorique. Egypte, t. I, p.* 289.

(4) *Birch. Account of the Battle of Megido. Translated by S. Birch. Ll. D. pl.* 38-20. *Records of the past. tom. II.*

Empero 's dirá, es lo cert que las monedas fenicias de Cádiz diuhen Gader, y no Gades. Be que aixó sia innegable, ja hem demostrat lo fet de que per aquesta forma no tenim lo nom més antich, puig sabém pel testimoni d' Avien, que'l nom antich, lo nom del poble, es lo nom que ha atravessat los sigles fins triomfar en lo nom actual, y qui sap, si per conte de dir Cades no deyan *Kadytis*, com ensenya lo célebre Birch per la Cades dels Chethas. Además los mateixos fenicis podian fer la transformació, puig com diu Geseni: *Koph permutari cum reliquis palatinis* es dir, *g* y *k*.

Observis ara qu' entre las varias formas que 'ls egiptólechs nos han donat del nom de la capital dels Chethas hi ha la de Francesch Lenormant que fa *Qadesch*, nom al qual, si afegim una *a* final fa Kadescha, es dir, exactament lo nom de Carthago, donchs una y altre vila 's deyan Vila-nova:

Vila-nova—la *Kartha-Kadescha* del Oronte.

Vila-nova—la *Kartha-Kadescha* d' África.

Vila-nova—la *Kartha-Kadescha* del Occean, y

Vila-nova—la *Kartha-Kadescha* del Mediterrani ó sia Cartagena.

La demostració de que Cartagena 's deya Kartha-Kadescha, es facilíssima.

Tenim en primer lloch que segons testimoni de Sili Italich, lo seu fundador fou lo grech Teucro,

Fundada muy de antiguo Cartagena
Por Teucro y por los suyos habitada,
A ser corte los Tirios de Carthago
Y principal alcázar la elevaran,
Y cual esta lo fué del africano
Fué aquella capital del suelo hispano (1)

lo dit per en Sili Itálich está, fins cert punt, en contra-

(1) *Punicas. Llibre XV v.* 192. *Traducció d' en Cortés.*

dicció ab lo que diu Avien, puig aquest dona á la Contestania per primers habitans los fenicis

Entre bárbaras tierras y bravías
Que fenices colonos habitaron,
El Teodoro allí (su griego nombre
Debes oir sin pasmo) serpentea, etc. (1)

empero tenint en conta l' ordre de successió de fenicis y grechs en Espanya, concordan molt bè los dos textos, posant primer lo d' Avien y desprès lo de Sili, puig podian molt bè ser los civilisadors de la Contestania fenicis, y los fundadors de Cartagena, grechs. (2)

Creyém, empero, que serian los fenicis, y no 'ls grechs los fundadors de Cartagena, per quant los autors grechs y llatins, menys Polibi, al anomenar á Cartagena li diuhen *Nova Karchidon*, essent *Karchidon* lo nom grech de Carthago, puig si hagués sigut grega la ciutat li haurian donat ab millor motiu lo seu propi y verdader nom, y dihém ab millor motiu, per quant tenian costum grechs y romans, quan coneixian los noms de las sèvas llenguas que traduhian los noms aborígenas, donar aquells, y quan no ho sabian, si repugnavan al geni de sa pronunciació los noms ibérichs, deixavan d' enumerarlos. (3)

Havém dit que sols Polibi no diu de Cartagena, que siga una *nea Karchedon*, com diu Diodoro, etc.; y tin-

(1) *Revista histórica. T. III pl.* 69. *Traducció d' En F. Fita.*

(2) Un altre poble posa Avien en la Contestania y es lo poble Gimneta d' illa Ibiza.

Si la població d' Ibiza se deu als Jebuseos poble Cananita, expulsat de sa patria—Jerusalem—pels Israelitas manats per Josué, l' unitat de rassa del poble civilisador no queda destruhida.

Mövers guiat per *Procopio—De bello Wandal—llib.* II, que 's el que 'ns ha guardat la noticia de la vinguda á Espanya dels Jebuseos, en fa d' aquesta inmigració la inmigració lybo-fenicia que s' establi en Malaga. Nosaltres creyem que'ls lybo-fenicis, ó lybo-chethas, quedan ben explicats en son lloch, puig no hi ha per que dubtar que 'n los primers sigles de la colonisació d' Espanya serian moltas las colonias lybo-fenicias que 'n ella vindrian.

(3) *Pomponi Mela. Geog. Cap. I. Ll. III. Cantabrorum aliquod populi amnesque sunt, sed quorum nomina nostro ore concipi nequant.*

gas present que Polibi, de tots los antichs es qui millor enterat estava del período en que 'ls Romans comensaren á coneixer á Espanya, y bè, Polibi li dona per nom *kaino Polin* (1) es dir, ciutat nova, *Víla-nova*. Si vila-nova, donchs *Kartha-Kadescha*, y vet-a-quí com aném trobant fins al comensar los termes de Catalunya, las estacions que 'ns marcan los passos dels Chethas. (2)

Al estudiar las arts, ciencia, relligió é historia dels primitius catalans, veurém demostrada ab munió de detalls y de testimonis litológichs irrecusables, l' existencia en la costa d' Espanya del Mediterrani, y sobre tot en la vall del Ebro, del poble conquistador del baix Egipte, del poble Chetha.

LIGURS, FENICIS, TUBALITAS

Ligurs.—Havém dit que 'ls Khar formavan una confederació de pobles, y encara més, havém dit que quan menys comprenía duas rassas diferentas, las dels Khar-u, y la dels Kati-u.

Fins avuy, que sapiguém, los Khar-u, se presentan formant un sol poble conegut ab los noms de *Xaldaioi*, *Kardakes*, *Kardoichoi*, *Kordiaioi*, *Gorduenoi*, *Gorduaioi*,, *Kurhoi*, Gordiani y Kurdus, variants com se veu del nom nacional ó de rassa, y obra del temps y dels escriptors de la antigüetat.

Mes En Lenormant, (3) qu' ha estudiat detingudament lo poble Khar ha descuhert qu' una regió quan menys del país de Khar, la regió del Arat, portava 'l nom particular de «país montanyós», de «país alt» d' ahont lo nom d'

(1) Polibi nos acabará de demostrar l' origen de Cartagena: describint l' historiador grech los puigs del N. de dita ciutat, diu que «en lo mes oriental hi ha un temple dedicat á Phthah; en el del centro un altre dedicat á Alito, l' Alytra ó Alidatb asirica, y al tercer á Kronos (Moloch, Baal, etc.) *Polibi.—Historia.—Llib. X*, 10.

(2) *Polibi. — Hist. — Edic. greco-llatine de Casaubon.— Ll. II*-13. — *Llibre III*-13.

(3) Per tota aquesta part de nostre treball véginse los seus *Etudes Accadiennes.*

Akkat, traduhit per *elit-gublu*, que com nom patronímich voldría dir tant com *montanyés*.

Si, donchs, los Elit-gublus formavan part de la confederació conquistadora del baix Egipte, los dits ¿no vindrían per ventura á la nostra península?

Un poble famosíssim apareix desde 'ls més llunyans temps ocupant la costa mediterránea desde prop Sagunt fins Génova, poble qu' apareix com assentat en lo S. O. de la península pirenaica, y aquest poble es lo *Li-gur*.

¿Y qué vol dir *Li-gur* en vasch? Puig ni més ni menys que *montanyés*.

Mes los nostres *Li-gurs* al arribar á Italia se transforman en *Li-burns* los de Liorna ó Libour. La transformació de Elit-gublu en Li-gurn es molt més sencilla de lo que sembla.

Porta l' orígen de aquesta transformació la marca dels seus germans d' orígen, dels Kati. Aquestos foren los que primer modificaren lo nom dels Elit-gublus, fent per contracció de Elit *Li*, y de gublu *gubru*, puig com ensenya Geseni la *l* permuta en *r* en hebreu, permutació que fins podía ser filla dels mateixos Elit-gublu, puig en Accad succeheix lo mateix (1). Sia, donchs, *Li-br(u)* la forma pura ó corrupta á las orellas del poble ibérich lo nom sonaría com Ligubr, d' ahont doblant la *r*, com es lley del vasch, y posant la terminació del article en nominatiu tenim *Ligubrra*, qu' es com se veu lo *Ligorra* vasch: puig procedint á la inversa, aixó es, suprimint del euskar la terminació del nominatiu y la reduplicació de la *r* propia de la fonética vasca tenim *Li-gor* radical del nom primitiu.

A tot lo dit fins aquí s' hi pot fer l' objecció de que nosaltres fem parlar los nostres íbers res menys qu' Accad, puig dihém que lo mateix nom ab la mateixa significació per dir *montanyés* se troba en las duas llenguas, y

(1) Diu en Lenormant en los seus estudis sobre la llengua d' Accad que 'ls Accadenses ó Chourdos cambiavan la *l* y *r*, com se veu en *mal* per *mar*, habitor—

be, aquesta objecció se veurá amplament contestada quan tractarém la part llenguística; mes ara dirém per endevant que sí, qu' en lo vasch, qu' en la llengua primitiva dels Ibers, l' Accad hi ha deixat marcats los seús passos, ni més ni menys de com lo deixa l' home al passar per un terreno flonjo y moll.

Mes de la vinguda dels Elit-gublus y dels Carduchos á la nostra península tenim lo nom de la illa de Cádiz com illa de *Leon*, puig no hi há més qu' una etimología possible y es la de illa dels Ligios, en grech *Lygion*, d' ahont, *lleó,* com per lo nom del golf d' aquest nom; en lo que concordan tots los autors de més fama.

Dintre de la Bética trobém encara lo llach *Ligústich,* format per lo Guadalquivir, ó sía ahont avuy l' illa *major* d' aquest riu, omplert per los efluvis del mateix.

Y seguint per aqueix mateix costat de la Península y cap lo S. O. trobém lo primitiu asiento dels Ligurs segons Avien.

Barrejats los Ligurs ab los ab-orígens ó Ibers formarían un poble Iber-Ligur, que no sería altre que aquell que, al dir de Thucides, fou expelit per los Celtas de la seva pátria quan la seva primera invasió en la Península, d' ahont sortíren per venírsen á establir en la costa del Mediterrani ocupant lo territori que va del altre costat del Fluvia fins Liorna, ahont serían rebuts com germans per los Sharthans, que resistíren l' escomesa dels Celtas.

En punt á los Khar ó Charduchos, com los diu Strabó, no veyém inconvenient en dir que son los Turdos de la Turdetania, puig que 'l cambi de *q* per *g* d' ahont, com havém vist, vé 'l cambi de *Karduchios,* en *Gordyænus,* ó en *k* ó *t* no sols es peculiar del idioma hebraich, com ja fa observar Geseni, sino qu' es, ademés, propia de totas las llenguas, puig que la fonética de las ditas lletras, ó sons, es igual (1). Per altre part, lo simple cambi d' una lletra,

(1) Per lo que fa á la llengua dels mateixos *Elit-gublus*, nos trobém en lo dit cas,

ó millor, d' un so, dona lo nom en qüestió, puig fa de *K-urdos T-urdos,* de modo, que creyém que al Sud d' Espanya, qu' en un principi li dirían la *K-urdo-than K-ur-dan*, se transforma *T-urda-than*, d' ahont, afegint la terminació *ia* greco-llatina, tenim la *Turdetania* (1).

Establerts los Khar-u en lo baix Egipte, en la Lybia y en lo Sud de la nostra península, 's compren perfectament registressen totas las costas mediterráneas, ja embestissen per terra desde la Turdetania, ja per la costa, embarcats en las naus dels Kefat-u.

Nosaltres no tenim inconvenient en admetre una doble direcció per las sevas expedicions dirigidas á la vegada, unas per la costa de Lybia, y altras per mar, á Sicilia, á Cerdenya y costa d' Italia fins trobarse donant la volta per lo Mediterrani ab los que pujavan per l' Occident, venintse á reunir las duas expedicions ó invasions en la vall del Ebro, puig axís se conciliarían las dos opinions avuy en lluyta, aixó es la que fa partir de l' Iberia als pobles que civilisaren la Liguria italiana, Cerdenya y Sicilia, ab la dels que donan un rumbo contrari y oposat.

A nostres ulls nos sembla més lógica l' hipótesis de que la major expedició aniria per terra, aixó es, costejant l' Africa, passaría l' estret, y per las Galias á Italia.

puig prefereix las articulacions *k. b.* y *d.*, á *g. p.* y *t.*, en las finals de modo que l' escriptura acadense no té més qu' un signe per *ak*, *ag*, *aq*, *ab*, *ap*, *ad* y *at*.

Vegis la fonética del Acad per En Lenorman en l' obra citada.

Donchs los mateixos Chourdos podían corrompre 'l seu nom, y aixó de conformitat ab lo geni de la seva llengua, ó del dit poble.

(1) Al asignar nosaltres los Chourdos á la Turdetania, se podía creure que hi há oposició entre l' establiment d' una rassa turanesa en lo S. d' Espanya y lo gran explendor de la seva civilisació, segons testimoni de grechs y romans. Per si no bastava 'l fet d' haver eixit d' aqueixos turanesos, per dos voltas, l'imperi caldaich-babilónich, ab lo que 's demostra qu' eran los Couschitas gent ilustrada y de geni, dirém que d' ells diu En Lenorman lo següent:

«La dominació—dels Turanesos en Asia—se fa notar per aquesta cultura industrial, «y aquestos progressos científichs, units ab ideas y tradicions supersticiosas y mito- «lógicas, que s' han reconegut per tot ahont se vulla que 'ls Couschitas hagin porta- «dos seus establiments, lo que constituheix la seva part en l' historia del desarrollo «de l' humanitat, agricultura, explotació dels metalls comuns y preciosos, comers «per terra y per mar.»—*Manuel de l' histoire ancienne de l'Orient*, t. I., pl. 398.

Fenicis y Tubalitas.—Que al veure lo nom de Tubalitas devant d' aquestas líneas ningú cregui que venim á sostenir la tésis de que Tubal, lo fill de Lamech vingué á Espanya ab una colonia, puig ja sabém per En Masdeu y y En Lenormant, l' historia d' aquesta suposada vinguda y la causa del error que li donava un fonament de veritat!

Aixó dit, afegirém ara que á nosaltres nos sembla molt verosímil y fins certa la vinguda dels Tubalitas á Espanya, aixó es, d' aquells Tubalitas asiátichs que després se diguéren Ibers, los Ibers del Cáucas.

Posantlos en la mateixa línea que 'ls Fenicis, clarament doném á compendre que nosaltres posém la seva vinguda junt ab los Fenicis, y aixís es, en veritat.

Diu En Lenormant:

«Mentres que una part de las tribus Cananeas conquistavan «l' Egipte, y que 'ls Hetheos feyan sentar un dels seus jefes «en lo trono dels Faraons, los Sidonenses, que no semblavan «dominats per cap ambició militar, en lo continent, emplearen «la seva activitat per lo mar, y per aixó s' havían establert en «sas riberas; no se sab si la particular aptitut que per la nave-«gació y comers marítim tenían, y que 'ls distingía dels altres «Cananeos, s' havía ja revelat en la seva primera pátria, «quant eran los riberenys del golf Pérsich, ó si no 's manifesta «fins després de la seva arribada á las riberas del Mediterrani, «en tot cas se desarrolla rápidament. . . . . .
«La major part dels pobles riberenys del Mediterrani estavan «encara en lo estat salvatge, en aqueix primitiu estat que avuy «se diu l' *edat de pedra*. . . . . .
«...los Sidonenses foren durant molt temps los únichs nave-«gants del mont.» (1)

(1) *Manuel de l'histoire ancienne de l'Orient,* t. III, pl. 23.

«La major part dels critichs moderns donan com demostrable l' estancia primi-«tiva dels Fenicis, que posan en lo baix Eufrates, en lo centro dels grans establiments «comercials y marítims del golf Pérsich, conforme l' unánim testimoni de l' antígüe-«tat.»—RENAN.—*Histoire dés langues semitiques,* pl. 185.

Queda, donchs, perfectament demostrada la comunitat d' orígen dels Fenicis-Chettas, y la seva vinguda á Egipte, pel testimoni de dos dels homens de més ciencia d' Europa.

Y bé, si tots los pobles del Mediterrani vivían en la edat de pedra, ja está dit que molt més salvatjes serían los pobles del Occean, puig lo Mediterrani fou lo cor de la civilisació del mon, donchs, ¿ab quí comerciajavan y qu' es lo que feyan objecte de comers los antichs fenicis?

Quan la ciencia prehistórica no existía, es dir, quant los temps prehistórichs eran desconeguts, qu' un poble fos ó deixés d' ésser metal-lurgista tenía cap ó poca importancia; pero avuy, que la historia hi há qu' escríurela com ho fem nosaltres, es dir, comensant per l' home del período quarternari, per passar després al troglodita, després al home de la edat de pedra, per acabar en l' home de las edats dels metalls qu' es quant comensa lo primer período histórích per tots los pobles, lo ser ó no en la antiguetat un poble metalurgista té una importancia escepcional.

Parlant, donchs, de Chethas, Tubalitas y Fenicis, parlém de pobles metalurgistas de primer ordre, y tothom sab los elogis que fa la Biblia de Tubal com á forjadó. Mes si 'ls Tubalitas eran forjadors de primer órdre no quedavan enredera los Fenicis y demés pobles de la Palestina, y per serho, per poder omplir los seus forns, es per lo qu' es llansaren los fenicis en las parts més llunyanas del mon antich en busca dels metalls.

Senyalan tots los sabis lo período de l' edat de bronzo com l' originaria de las grans inmigracions, la dels Celtas se posa també dintre d' aqueix período, y los que d' ell han fet especial estudi, En Lenormant y En Rougemont, donan per causa principal lo comers del estany.

Los Fenicis anavan á buscarlo primer en lo mateix punt d' ahont lo treyan los Tubalitas de la provincia *Syspiritis*, á la que donaren lo nom del comers qu' ab ella feyan, lo del país del *Isber*, *Iber* ó *Abar*, nom comú del plom y del estany.

Arribá, empero, un jorn en que las minas de la Iberia Caucásica, es dir, del país del plom y del estany, s' aca-

baren, posant en gran perill de ruina las ciutats metalúrgicas de la Palestina y de la Fenicia, es dir, las ciutats del país dels Chethas (1), mes per fortuna en aqueixa situació fou quant los Fenicis avansaren fins l' Egipte donant cara al Mediterrani.

La península pirenaica obrí las sevas inagotables minas d' or, plata, plom y estany, mes com aquest últim metall no es dels més abundants en la nostra península, la necessitat de procurarsel per la fundició del bronzo, 'ls porta del altre costat de la península, es dir, cap l' Occean, y navegant per ell arribáren á Inglaterra é Irlanda, y allí establiren formidables factorías destinadas á provehir de metalls los forns de las ciutats pátrias. Veus aquí explicada la causa del comers dels Fenicis, y lo qu' era objecte de son comers.

¿Quína era la vía que seguian los Fenicis per anar á la Bretaña?

En Rougemont ab gran copia de datos demostra qu' era pel nostre riu Ebro, puig arribavan ab las sevas naus fins al territori dels vascons, lo pas del Occean estava descubert. Per l' Ebro, donchs, anavan á buscar los Fenicis l' estany y 'l plom, que ja trobavan—aquest últim—casi á la seva desembocadura, en las minas de Falset, minas que de segú coneixían, puig tením de Falset monedas ibéricas ó catalanas (2), y d' aquí qu' ells donessin al riu, per ahont anavan á buscar lo plom y l' estany, lo nom de riu de plom ó d' Estany, es dir, *Abar*, *Isber*,

(1) Vegis lo número de ciutats qu' En Rougemont cita per demostrar l' importancia metalúrgica de las ditas regions: *Kajin*—que vol dir ciutat de las fargas; *Schauruhen*, lloch ahont se fonen los vasos de luxo; *Iiph*, vila de las fundicions; *Hibschau*, vila dels forns ahont llampeguejan los minerals ab color fúnebre; *Schil-luin*, vila de las armas; *He 'ther*, vila de las cavernas ó dels pous (de minas); *Sarapeta*, la gran ciutat de las fargas, y *Nephtali* y *Hunkkok*, vilas de las minas; *Issacar*, ciutat dels qu' ab los seus martells obran las montanyas; *Schion*, vila de las montanyas d' escorías; *Anaharath*, vila de las cavernas ó minas; y *Ebets*, vila del dipósit del estany.—*Rougemont.—L'age du bronze ou les Sémites en Occident*, pl. 184 á 186.

(2) Vegis lo nostre capítol sobre *La llengua dels Aborigens.—Lo euskar.*

Iber, descubriment del qual tot l' honor es d' En Rougemont (1).

Si 's vol, donchs, donar importancia á la tradició de la vinguda de Tubal—encara qu' En Masdeu la suposa inventada á últims del sigle xv d. Cristo,—no hi há com ferlos venir ab los Fenicis, ja per explotar los metalls, ja per obrir en lo nostre país las primeras fundicions, y quí sab quin orígen tenen las *fargas catalanas*, manera de treballar los metalls, com tothom sab conegut ab aquest nom encara avuy en lo mon científich industrial y metalúrgich.

Si 's deixan en lloch apart los Tubalitas, tot quant hem dit queda en son lloch, puig tot ho hem referit als Fenicis.

De l' estancia dels Fenicis en lo nostre país prou hem dit fins aquí per deixarla com definitivament probada; mes tals y tals detalls donarém al estudiar la civilisació y

(1) Tot quant dihem en aqueix punt es basat en la magnifica obra d' En Rougemont, *L' age de bronze*, y en l' estudi d' En Francesch Lenormant *L' époque neólithique et l' invention des métaux*, ques trova en lo *Tomo I* de la seva obra sobre *Les premieres civilisations*, etc., y en aquest estudi, *pl.* 150, *nota*, diu: «L' idea de M. Rougemont, qu' atribuheix una «significació geografica á l' origen del mot *abar*, comu en un principi pel «plom y per l' estany... demana esser mes profundisada y millor demos«trada: mes no 's pot retxassar *á priori*, puig s' ha de notar que 'l mot en «qüestió no té pas una etimologia ben natural en las llenguas semiticas.»

Conformes ab En Lenormant sobre la necesitat de profundisar lo trevall d' En Rougemont hem buscat en lo seu estudi d' anys posterior, aqueixa confirmació qu' en part resulta de l' introducció del nom del estany comú en la llengua del poble de las minas de Cornouailles en la del hebreu fenici; y també de la introducció del nom celta-breton d' ahont n' ha surtit lo vasch *estanua*, lo llatí *stannum*, y el catalá *estany*. Del fet de trobarse los dos noms celtichs del estany, un en la llengua dels fenicis y l' altre en la conca del Ebro, es ben clar lo seu origen y procedencia.

Y no 's digui que allavors lo nom del Ebro havia d' esser *estany* y no *Abar*, puig l' introducció del irlandés *patila* en l' hebreu *bdil* (a), com la del *estany* en la conca del Ebro, es posterior al descubriment pels fenicis del estany de Cornouailles; qu' allavors distingiren lo plom del estany; es dir donaren noms diferents als dits metalls, puig com havem dit en un principi un mateix nom servia per los dos.

Tenim encara qu' al distingir entre plom y estany, del nom hebraich-fenici del estany pot venir com diu Rougemont lo nom antich del Guadalquivir, puig sembla que 'l bíblich *bdil* se modificá en *Ebets* d' ahont *Bétis* per metátesis, quedant pel Ebro lo nom del plom abundantissim en la seva conca puig «lo nom del plom en los dialectos hebreos, es *Hebre*, *ebro Gebro*.» *Rougemont*.

cultura del primitiu poble catalá, que 'ns quedarem assombrats de que s' hagi pogut negar en los nostres dias.

Donchs tenim ja demostrada la existencia dels pobles de la gran confederació dels Chethas dins lo nostre país, estudiémlo ara com poble civilisador de la primitiva Catalunya, es dir, com á poble Catalá.

S. SANPERE Y MIQUEL.

UN DESAFÍO Á MORT

(Acabament.)

III

La resolució

robárense los dos rivals.

—Ismael, volía parlarte...

—Parléu que ja us escolto.

—He notat, Ismael, ton amor á Zimena; tampoch ignoro qu' ella t' estima; donchs bè, jo també la estimo: ¿ho entens? L' aymo ab una passió frenética, ab furor. Mon cor no havia palpitat may, cap afecte l' havía fet móure fins ara; mes ara estima y vol ser satisfet...

—¿Y si Zimena no pogués aymarvos? ¿si son afecte...

—¿Y qué m' importa son afecte? ¿No bastaría per tots mon amor? Lo glas se fon ab lo calor y á un volcá no es menester afegirhi brasas. Si ella 'm fa festas, ¿qué m' importa que aquestas sigan fingidas? No 'm fa rés que m' enganyi ab tal que 'm digui que m' estima.

—¿Y si ella no volía enganyarvos?

—Ja t' entench, vols esquivar la sentencia que vaig á

imposarte, pero son inútils tos esforsos. Ja t' ho he dit. Aymo á Zimena y vull possehirla; la debilitat ha de cedir a la forsa, y jo só més fort y valent que tú, y 't mano que no vegis més á Zimena á no ser que siga pera despedirte.

—¿Quí ets tú pera imposarme lleys? respongué Ismael, á quí lo tó altiu del abissini havía despertat la energía. ¿Ets, per ventura, mon pare ó un intérprete del Coran? ¿O tal volta un miserable vagabundo que demanant l' hospitalitat voldrás abusar de ton prestigi ó de la forsa pera espantarme? t' enganyas.

—Zimena...

—Zimena no es per tú, ¿ho entens? es la promesa de Ismael, es ma aymada, ma vida, mon amor. Zimena es meva, meu es son cor, y meus los afectes que s' hi aniuhan. Jo també soch seu, perque seva es ma ánima, ma voluntat, mon bras...

—Mon amor...

—També l' aymo jo: gronxats en lo mateix bressol, nos estimém desde infantets, nos volguérem més grandets y ara 'ns aymém. ¡Oh! ara 'ns aymém molt; si sapiguesses quant l' estimo! molt més que tú, que fa poch que...

—¡Miserable! ¡tu estimarla més que jo! ¿has sentit tú correr per tas venas un foch viu que brusa y aniquila? ¿ha sentit ton cor agitat batre contra ton pit com xocan entre sí las brancas de las palmeras impulsadas per lo torbellí?... ¿has sentit al mateix temps un pes exorbitant pesar sobre aquest mateix cor y fins sobre ta existencia com una gran montanya de brusenta arena? Donchs bé, jo he sentit tot aixó y encara molt més, m' abrasa un foch més viu que la lava d' un volcá; mas passions son més fortas que 'l remolí, més impetuosas que la tempesta...

—Tal volta, Abdel...

—Calla, si no vols que manqui al propósit qu' he fet de no matarte. Altra proba de que la estimo es que porto un punyal y tú vius: temps há que devía sacrificarte... ¿sabs quí m' ho ha privat?... Ella, estich cert que ploraría ta mort y só molt gelós de sas llágrimas; posaría flors

sobre ta fossa, y son amor creixería ab ma venjansa, y las llágrimas que llensaría Zimena serían martiri per Abdel, perque regarían las cendras de son rival.

—La gelosía impedeix ma mort... no es lo sentiment del crím... lo remordiment...

—¡Crím! ¡remordiment! ¡delicte! ¡pietat! son paraulas tontas per mí: son massa sordas pera afectar mos oidos, massa petitas pera omplir lo vuyt de mon cor. Jo necessito cosas grans perque sento un vuyt inmens; ma ánima desitja sensacions fortas pera contrarestar las que la agovian; ¿sabs per qué?... per embotar ma sensibilitat, per apagar lo foch que 'm consum, per olvidarla... per aixó necessito altres sensacions.

Quan las onas encrespadas xocan furiosas contra las penyas; quan los euforbis se doblegan y cruxeixen las palmas á la forsa del huracá, llavors me sonrich; los lleons empaytats per la tempesta donan espantosos udols; los avestrussos llastimosos grunyits. ¡Oh! aixó es maravellós, sublim, encantador; aqueixa es la música que m' agrada, aqueixas las melodías qu' ansía mon cor y l' afalagan. Llamps, tempestas, vetaquí l' atmósfera que dech respirar.

Y dihent aixó 's passejava á llarchs passos, picant de peus, com ho faría un fogós cavall de Numidia; s' arrencava 'ls cabells y copejava son nú y torrat pit.

Ismael, qu' era la bondat mateixa, no pogué menys de compadeixe'l.

—Sento, Abdel, tas penas y 't compadesch...

—¡Me compadeix! La compassió es per los delicats y débils, y jo puch probarte que soch valent, ¿veus aquest punyal? ab ell volía sondar lo teu pit, mes ara só capás d' analisar lo meu. ¡Si pogués créure qu' ella llensará una llágrima á ma memoria... no titubejaria un instant!... ¡Ja veus quant l' estimo!... ¿Y ella?... Ismael, vesten, lo meu seny s' estravía... no estás segur á mon costat... retírat.

—¿Aixís faltarías á la hospitalitat? ¿Qué diría Zimena? Ja qu' ets valent procura véncer tas passions, tal volta no

estará tot perdut. Creume, faré per tú un sacrifici gran perque veig que l' estimas y ets l' hoste de son pare. Escoltam: presentémnos los dos devant de son pare, aquest que pregunti á sa filla, y Zimena que elegesca entre 'ls dos al marit que més li agrade, mes jure aquell que no será preferit que en res incomodará als dos esposos.

Quedá Abdel una estona inmóvil, reflexionant, sens dubte, lo que li acabava de dir Ismael.

—Corrent, digué per fí, y 'ls dos se 'm presentaren desseguida.

Ismael me manifestá l' objecte de sa vinguda y lo que esperavan de ma filla.

—Zimena, li vaig dir quan estiguéren fora, nostre hoste Abdel, y 'l fill de mon amich Homar, solicitan ta má; Ismael era ton promés desde la infantesa, mes veyent lo gran amor d' Abdel, te dona la llibertat d' escullir y demá esperan sentir de ma boca la elecció qu' haurás fet entre 'ls dos pretendents.

—¡Cóm! exclamá sorpresa, ¿Ismael consent?...

—Es ell qui ho ha proposat...

—¡Ingrat! digué; y 's tancá en sa cambra. Totseguit acudí á sa pensa una idea aterradora; se figurá la desgraciada que Ismael no l' estimava, que l' havía enganyada fins á las horas y que son amor era una mentida. D' aquesta manera lo fill de mon amich, sacrificant sos afectes á la amistat y á la conmiseració, era per Zimena un perjur qu' havía faltat á sa fé, un vil que l' havía enganyada, un dolent y tal volta un seductor infame.

Jo la vaig sentir plorar casi tota la nit, també la vaig sentir exclamar algunas voltas y vaig entendren algunas paraulas:

—¡Olvidarme á mí! deya; ¡á mí que l' aymava tant! ¡que l' hauría preferit á tot!... y ell me presenta á Abdel, á aquest Abdel que aborresch, perque 'l prengui per marit... y l' olvide á ell:.. sí, ho lograrás... t' olvidaré... me maridaré ab Abdel... ab aquella cara feréstega y espantosa que 'm persegueix per tot y m' horripila ab sas

sinistras miradas... Ismael... ¿per qué m' has aborrit?... Jo t' estimava... desde 'l bressol... quan nos haguéren lligat los llassos del matrimoni... quan sería la mare de tos fills... te rodejaría ab mos cuydados y procuraría sembrar de flors los camins de ta existencia... ¿tú? ¡ingrat!... ¡tú no m' estimas!... ¿Per qué ploro?... olvídal, Zimena, no es digne de tas llágrimas... ho es sols de mon despreci... del meu aburriment... Demá ab lo front alt y 'ls ulls serens, daré la preferencia á un home que detesto, y no á un jove débil que no pot abrigar una passió forta y durable... sí... jo 'l posposaré perque m' ha enganyat. . Ismael... enganyarme á mí! que tant cega l' estimava, que solsament per ser aymada d' ell tenía orgull de ser vistosa... tú ho sabías quant te estimava... sabías que robarme ton amor era matarme .. era ferirme aquí... en lo cor... era ferirme de mort... tú m' assessinas... ingrat destrueixes ma felicitat... desvaneixes mas illusions... mon esdevenir... sí, sí, tot s' ha acabat... estich decidida... Ismael... t' aborresch... Zimena no será ta esposa... demá seré la promesa d' Abdel... Aquesta es ma últlma y ferma resolució.

En la matinada que seguí á aquella nit cruel, la vista de ma filla semblava tranquila, mes sas faccions estavan cambiadas; podía dirse que aquella nit havía viscut molts anys y qu' en la cara s' hi veyan senyalats los efectes d' un gran sufriment. Estava sossegada per un esfors de sa voluntat, mes sas galtas eran cubertas d' una vermelló que era indici cert de la gran febra que l' abrasava. Sas paraulas pocas, sas respostas curtas, y sos moviments bruscos, y luego 's quedava tant débil y tant abatuda! Semblava una delicada flor que l' huracá ha desfullat y que en vá vol sostenirse perque sa cama está marcida y no la pot soportar.

—Filla meva, li vaig dir, estás molt trastornada, has patit molt.

—Sí, pare, mes ja estich tranquila... ja estich tranquila... ja ho veyéu... ja no ploro... es veritat que ho he fet,

pare, amargament! Vos sabéu lo qu' es pérdre un amor, ma vida vos robá lo de ma mare y avuy Alá 'm castiga... Ismael no m' ayma... Sols vos podéu compéndre tot lo que té de horrorós y cruel aquesta idea... ell no m' estima, pare meu!... ¡pare meu... ell no m' estima!...

—Filla meva, t' enganyas...

—¡Oh, no, no m' enganyo! Vos voléu ara enganyarme... mes estich resignada; m' havia acostumat á la felicitat, m' havía colocada tant alta en mos somnis de ventura y la cayguda ha sigut tant precipitada y tant inesperada, qne la ferida rebuda ha sigut mortal... pare, perdonéu ma debilitat... voldría olvidarlo enterament, mes á pesar meu ploro...

Un crit espantós y sobrehumá, un brahol com d' una fera ferida, més fort que 'l mugit de las onas, un crit corrossiu, indefinible, com sortit del Ténaro feu estremir aquesta comarca. Ma filla, impulsada com per l' instint, estava ja lluny de la cabanya.

IV

Lo desafío

¡Quín estat tan infelís lo dels dos rivals! Agitats per la esperansa y la incertitut, ara somniavan per lo esdevenir una esperansa falaguera; ara se 'ls cubria de núvols obscurs lo cel de la ditxa; se 'ls marxitavan sas ilusions y apagavan los colors resplandents del amor y felicitat. Es cert que Ismael estava segur del amor de Zimena, mes aquest amor no podia faltarli un moment y per alguna causa d' ell desconeguda ser preferit lo fill de Sahá? ¿No podia també enganyarlo la mateixa Zimena? Repareu á Abdel. ¡Quína lluyta tan terrible té lloch en son pit! Son carácter indómit fa poch que demanava venjansa y ara está lligat per lo conveni tingut ab son contrari. Mes jure aquell que no será preferit qu' en res incomodi als dos es-